

21.47x24.45	1/2	עמוד 15	הארץ - כותרת	10/08/2018	64740652-4
מאגנס - הוצאת ספרי - 25910					

הסכנה עוד לא חלפה,
אך מעמד העטלפים
בישראל נמצא בעלייה

צפירי רינת עמוד 15

עטלף ממין אוזון אירופי צילום: דיטמר ניל

עטלף בקצה המנהרה

עם 33 מינים שונים, ישראל היא מעצמה עטלפית. אבל גם אחרי שהפסיקו לחסל אותם וננקטים צעדים להגנתם, עדיין מאיימות סכנות אנושיות רבות על היונק הלילי המעופף, שהוא צייד חרקים מצטיין ויכול לשמש מדביר ביולוגי

צפירי רינת

כאשר הוקמה לפני כשלוש שנים עמותה המסייעת לעטלפי פים פצועים בישראל, התקבל הדבר כמובן מאליו במדינה שבה יש בין השאר בית חולים לחיות בר ומרכז לסיוע לצבי ים. עד לפני ארבעה עשורים המצב היה שונה לגמרי ולהיות עטלף בישראל היה שקול לגור דין מוות. חברות מסחריות שיווקו הומר הדברה שהרעיל את היונקים המעופפים שנחשבו כמזיקים לחקלאות עם הסיסמה "מדביר את העטלף במערתו".

במשך עשרות שנים עמלו ארגוני שמירת טבע ומדענים לשנות מציאות זו. ההרעלות הופסקו זה מכבר ועל פי ספר חדש העוסק בנושא, ניתן לשאוב עידוד ממצבם של העטלפים כעת, לעומת התקופה שבה הם הושמדו בהמוניהם. עם זאת עדיין יש איומים אחרים והסכנה לא חלפה.

את הספר "הרואים את הקולות, עטלפים – בין מיתוס למציאות", כתב פרופ' יורם יום-

דבוקה של עטלפי נשפון דק אוזון. במשך שנים הרעילו את העטלפים שנחשבו מזיקים אף כי רק מין אחד אוכל פירות צילום: עמרם צברי

21.4x23.6	2/2	עמוד 15	הארץ - כותרת	10/08/2018	64740671-5
מאגנט - הוצאת ספרי - 25910					

טוב מאוניברסיטת תל אביב. הוא מתפרסם על ידי הוצאת דן פרי ומופץ על ידי הוצאת הספרים מאגנט של האוניברסיטה העברית. המידע בספר מבוסס במידה רבה על פעילות מחקר ושמירת טבע שבה היו שותפים עשרות רבות של חוקרים וארגוני שמירת טבע.

הסיבה להתעניינות הרבה בעטלפים קשורה במידה רבה באורח החיים שלהם. מדובר בבעלי חיים המנווטים באמצעות קולות מיוחדים שהם מפיקים וקליטת הד החוזר ממכשולים או מקורות מזון שבהם נתקלים קולות אלו. היותם מעופפים ליימים המנווטים בחושך מוחלט הביא לכך שהם עוררו לא פעם פחד ורתיעה בקרב בני אדם.

יש סיבה נוספת לעניין המדומי והיא שהעטלפים הם קרוב לשלש ממיני היונקים בישראל. כחצי מליון קילומטרים רבועים יש 25 מיני עטלפים. בישראל, ששטחה 0.05% מזה של ספרד, יש כ-33 מינים. פרט למין אחד, האוכל בעיקר פירות, כל השאר ניוונים מחרקים.

יש מערות בישראל שבהן ניתן למצוא כמה מינים, שאחד מהם נמצא בקצה גבול התפוצה הדרומי העולמי שלו, ושכנו למערה הוא מין הנמצא בקצה גבול התפוצה הצפונית לעתים ניתן למצוא במערות אלו אלפי פנים ועשרות אלפי בעלי חיים.

הנזקים שגרמו עטלפי הפירות לגידולים חקלאיים הם שהביאו למלחמת החורמה נגדם באמצעות חומר הדברה שפוזר במערות. את המחיר שיימו העטלפים ממינים אחרים ששכנו במערות אלו – עטלפי הפירות דווקא התאוששו במהירות. יום טוב מציין, שגם אנשי משרד החקלאות ידעו כי ההרעלות אינן יעילות אבל התעקשו להמשיך בהן. רק בשנות ה-80 הופסקה פעילות זו אבל אז כבר נגרם נזק כבד ביותר לאוכלוסיית העטלפים בארץ. השינוי במעמדם של העטלפים בישראל התחיל בשנות ה-70 של המאה שעברה ונבע במידה רבה מפעילות של

חשיפה לתאורה מלאכותית משבשת את דפוסי הפעילות של העטלפים צילום: דיטמר ניל

”יש עדיין מערות שאין להן מעמד מוגן בחוק, ובהן האיטור להיכנס לא כל כך נאכף”, מציין שמוליק ידוב, מנהל מרכז יונקים בחברה להגנת הטבע.

כל מיני העטלפים מוגנים על פי החוק ואסור לצוד אותם או לפגוע בהם. אם מתגלות מושבות שלהם במכנים שיצר האדם, נעשה כיום מאמץ להגן עליהם. דר גמה כוללת הם מוצבים צבאיים שננטשו בבקעת הירדן ולא פחות מ-14 מינים של עטלפים אימצו אותם. לאחרונה יש יוזמה להפוך את השטחים שבהם נמצאים המוצבים לשמורת טבע.

”סקרי העטלפים השנתיים מעידים כי זה שני עשורים נשמת יציבות בגודל האוכלוסיות של רוב המינים החיים באזור הים תיכוני”, כותב יום טוב. ”הסקרים בדרום הארץ לא בוצעו בצורה מסודרת, אבל מבייג קורים ספוראדיים של חוקרים נראה שגם כנגב ובבקעת השבר הסורי-אפריקאי שבתחומי יש ראל לא חל שינוי משמעותי”.

שומרי הספרייה

אבל איומים לא מעטים עדיין קיימים ומינים כמו עטלפון סאבי הנמצא רק בצפון, רמשן לילי, ונשפון דק אוון נמצאים בסכנת הכחדה. לפחות במקרה אחד נהרס מוצב ישן

כך שניתן יהיה לעקוב אחריהם. רק השבוע איתר אחד החוקרים, ד"ר ערן לוי מאוניברסיטת תל אביב, באזור רמת הגולן, נקבה של המין יונב קטן שאותה סימן בטבעת לפני 11 שנים.

הרמשן הלילי, עטלפון סאבי הנמצא רק בצפון הארץ, ונשפון דק אוון נמצאים בסכנת הכחדה

בעזרת מחקרים אלו גילו חוקרים מאוניברסיטת תל אביב בין השאר, שעטלפים מהמין יונב גדול צדים חרקים ליד עטלפים אחרים כי הם מאזינים לקולותיהם. כאשר הם מגלים באמצעות מעקב זה שפרט מסוים צד בהצלחה, הם עפים לכיוונו בתקווה ליהנות משלל הצייד שהוא איתה. מחקרים באוניברסיטה העברית חשפו את יכולת ההתמצאות של עטלפי הפירות, שיכול לעוף ממקום משכנו למרחק של עשרות קילומטרים אל עץ מסוים שבו יש מקורות מזון.

הידע המצטבר על עטלפים מסייע בפעולות להגן עליהם מפני איומים שונים. כמה מערות בגליל נסגרות מדי חורף כדי לא להפריע לעטלפים הנמצאים במצב של תרדמה.

חוקרים שאספו מידע רב על העטלפים וגם פעלו להפסקת ההרעלות. אחד הבולטים בהם היה ד"ר דוד מיקין, שמת לפני מספר חודשים. הוא איתר בין השאר שלושה מינים, שעד אז לא נראו בישראל. ”דוד נפצע קשה בתאונה במהלך שירותו הצבאי”, כתב יום טוב בספרו: ”אך למרות פציעתו החמורה והקושי הגדול שגרמה לו בהליכה, שלא לומר בטיפוס, סקר בעצמו מערות רבות”.

התנחלו במוצבים

בשנים האחרונות הפכה ישראל למוקד מחקרי עטלפים ורשות הטבע והגנים והחברה להגנת הטבע עורכים סקרים לאיתורם באופן קבוע. יום טוב השתתף בסקר כזה לפני ארבע שנים בהר מירון, ביחד עם נכדו. בספרו הוא מתאר: ”אכלנו ארוחת ערב, וכעשרים דקות לפני שירדה החשכה ישבנו, כל זוג במקומו והמתנו לעטלפים. לא עבר זמן רב והם הגיחו באלפיהם מהמערה, המריאו כלפי מעלה ועשו סיבוב מהיר והתרחקו לאזורים אחרים כדי לחפש מזון ומים”.

החוקרים מצמידים לעטלפי פנים משדרים ועירים, או תופים אותם במלכודות מיוחדות כדי לזהות אותם ולסמן אותם

ובעלי החיים שהיו בו נקברו תחת ההריסות. עטלפים משתפדים על גדרות במהלך רדיפה אחר חרקים. ואם לא די בכך, חשיפה לתאורה מלאכותית משבשת את דפוסי הפעילות הטבעיים שלהם. חוקרים באוניברסיטת בן גוריון גילו כי תאורה צימצמה מאוד את מספר הביקורים של עשרה מיני עטלפי פנים בבריכות מים כנגב.

איום נוסף הוא טורבינות להפקת חשמל מאנרגיית רוח, שהלהבים שלהן פוגעים בעטלפי פנים בתעופתם. ”בארצות הברית זה נחשב האיום השני הכי משמעותי על עטלפים, אחרי מחלה שפוגעת בהם”, מציין ידוב. ”בישראל יש הרבה תוכניות להקמת מתקנים כאלו ואנחנו מנסים לכלול בהן הוראות הפעלה של הטורבינות, שימנעו פגיעה.

למשל, להתחיל הפעלה של טורבינה בעוצמת רוח גבוהה יותר. זה יעיל מבחינת ניצול האנרגיה ומביא להקטנת הסיכון לעטלפי פנים, מאחר שהם פחות פעילים ברוח בעוצמה חזקה”.

מנקודת המבט האנושית להגנה על עטלפים יש כמה יתרונות בולטים. מיזמונתם בצייד חרקים למשל, מועילה לחקלאות. עדיין אין נתונים מדויקים על תרומתם זו, אבל מחקר שבוצע בגליל העליון הראה כי יש נזקחות גבוהה של עטלפים במטעי התפוחים וסביר להניח שהם מתפקדים בתוכם כמדבירים ביולוגיים יעילים.

עטלפים יכולים למלא תפקיד חשוב גם בשימור המורשת התרבותית העולמית. יום טוב מזכיר את המקרה של שתי ספרייה בפורטוגל, שהן מהעתיקות והחשובות באירופה. כבר לפני מאות שנים גילו האחראים על מוסדות אלו שלעטלפי חרקים יש תפקיד חשוב בטרפיט עשים המחוללים נזקים כבדים לספרייה עתיקים. העובדים במקום התאימו את עצמם ליצורים הליליים. הם מניחים להם לעורף בחופשיות בין מדפי הספרים ופורשים יריעות מיוחדות לא מקבלים שפע של מזון והספרים נשמרים עבור הדורות הבאים.